

Վահան Թոթովեց

Երկու հրդեհ

1

Բնակվում էի միստր Ռիգզի տանը: Մի. Ռիգզը մարդկային այն շատ բնական և հասարակ կատեգորիաներից էր, որ լինում են շատ հիմար, բայց չեն իմանում: Ինձ հետաքրքրողն էլ հենց այդ բնականն ու հասարակն էր: Մի. Ռիգզը կլոր, գեր, կարմիր էր, իսկ տիկին Ռիգզը՝ նիհար, երկարահասակ և խոշոր, ցցված ու երկար ատամներ ուներ:

Մի. Ռիգզը հարավցի էր, նրա հայրը բարձրաստիճան զինվորական էր եղել Միացյալ Նահանգների քաղաքացիական պատերազմում շարաշար կերպով պարտված հարավի բանակում: Ամբողջ ութ ամիս իմ հաճախակի պատահումներին՝ մի. Ռիգզը միայն մի նյութի մասին էր խոսում՝ իր հայրը, նրա քաջազրությունները պարտված բանակում, ապա և նրա պլանտացիաների անսահման տարածությունը և քաղաքացիական պատերազմով իր հոր կալվածատիրական տնտեսության ավերումը: Երբ մի. Ռիգզը հասնում էր իր պատմության վախճանին, նրա ձայնը դողում էր, անկեղծորեն ապրում էր մի ողբերգություն, որը հատուկ է այն մարդկանց, որոնք հարուստ ժառանգություն են երազում և սեփական աշխատանքը համարում են իրենց քնանրությանն անհարմար: Ռիգզի պատմության այդ վերջին մասն էր, որ ինձ չափազանց հետաքրքրում էր, որովհետև տիկին Ռիգզը լացակումած աչքերով մոտենում էր իր ամուսնուն, բռնում էր նրա գլուխը և ուզում էր համբուրել նրան, բայց չէր հաջողում, շրջունքներն իրար չէին հասնում, մի. Ռիդղն էր, որ համբուրում էր իր կնոջ ատամները: Ես համառորեն ամեն առիթի նրանց պատմել էի՝ տալիս այդ

պատմոթյունը և, որ զլխավորն է, հետաքրքրվում էի այնպիսի
մանրամասնոթյուններով, որոնցով մի. Ո-իզզը ոգևորվում էր, պատմում էր
անընդհատ և մինչև անգամ նամակներ էր քրքրում, որպեսզի կարողանա ճշտել
ամիսը, շաբաթը, օրը և ժամը:

Այնքան էր ոգևորվում մի. Ո-իզզը, որ կուրանամ էր, չէր կարողանում տեսնել, որ
ես պարզապես ձեռք էի առնում իրեն:

Ապա մի. Ո-իզզը պատմում էր, թե իր հայրը ինչ կերակուրներ էր սիրում, որոնց
մեջ աշքի էր դարձում կաղամբով պատրաստված մի կերակոր, որի հոտը
կպչում էր մինչև անգամ ուսողի զգեստներին:

Ի՞նչ ճաշակավոր մարդ է եղել,-ավելացնում էի ես անմիջապես:

Տիկին Ո-իզզը զլուխը թերում էր ուսի վրա, խոր բավականոթյամբ նայում էր իր
ամուսնուն ես ոչ մի խոսքի համար այնքան չեմ զղացել, որքան դրա համար:
Դա պատճառ եղավ, որ շաբաթը երեք անգամ տիկին Ո-իզզն ինձ համար եփի
կաղամբով կերակոր: Մի. Ո-իզզը միշտ գովաբանում էր տիկնոջը, որ այդքան
փափկանկատ է թե՛ դեպի իր հայրը և թե՛ դեպի ինձ:

2

Մի առավոտ, նախաճաշի ժամանակ, մեր տան անկյանը կանգնեց մի
ապրանքատար ավտոմոբիլ, զոզոաց, հևաց և լոեց: Մի. Ո-իզզը, կարծելով, որ
ավտոմոբիլը մեզ համար կանգնած կարող էր լինել, մոտեցավ լուսամատին և
ներքի նայեց, մի պահ ապշած մնաց, հետո վերադարձավ սենյակ, սկսեց
ապուշ-ապուշ նայել կնոջ վրա: Տիկին Ո-իզզը, որ առհասարակ ուշի-ուշով
հետևում էր իր ամուսնու բոլոր շարժումներին, նրանց մեջ միշտ հոգեբանական
երևոյթներ գտնելու հույսով, փոխադարձ սկսեց նայել: Ես, որ նրանց
շարժումների մեջ առհասարակ միայն մարդակազմական երևոյթներ էի
տեսնում, այս անգամ մի. Ո-իզզի աշքերում «տեսա» ինչ-որ հոգեբանոթյուն: Ես
Էլ սկսեցի նայել: Սատանան... արտասանեց մը. Ո-իզզը և նստեց աքողին:

Ի՞նչ պատահեց, հարցրեց տիկին Ռիգով և վազելով ամուսնու մոտ՝ ձեռքը դրեց ուսերին և ատամները վագրի նման ցցեց նրա նայվածքի մեջ:

Ես վազեցի դեպի լուսամուտը, նախ գլխի շրնկա, բայց երբ տիկին Ռիգօր ետևից վազեց, գիտեց և «ահ» բղավելով՝ սկսեց լաց լինել, ես հասկացա:

Ապրանքատար ավտոմոբիլով եկել էր մի նեգր ընտանիք և կահ-կարասիքը տեղափոխում էր ներս. որեմն մեզ հարևան է դառնալու մի սևամորք ընտանիք, որը մահացու կերպով խոցում էր հարավի ամերիկյան արիստոկրատների սիրտը:

Երբ մր. Ռիգօր տեսավ, որ տիկինը բոլորովին գունատվեց վազեց պահարանը, կաթիներ հասցրեց և նրան հանգստացնելու համար հարեց.

Անպայման հասցեն սխալ է, անպայման մի աղետավոր թյուրիմացություն կա:

Տիկին Ռիգօր հավատալով իր ամուսնու ամեն մի արտասանության, լիներ դա խոսք կամ մլավյուն, անմիջապես հանգստացավ:

Ես կգնամ ճիշտ հիմա և կպարզեմ թյուրիմացությունը, ասաց մր, Ռիգօր և անմիջապես հեռացավ առանց նախաճաշի սուրճը խմելու:

Դուք կարծո՞ւմ եք, որ այս թաղում թույլ կտրվի սևամորթներին ապրելու, հարցրեց ինձ տիկին Ռիգօն իր ամուսնու հեռանալուց հետո:

Առաջին անգամն է, որ այդպիսի բան եմ լսում, – պատասխանեցի, – ամերիկյան սահմանադրական օրենքում գույների հարց չկա, որքան ես գիտեմ:

Որովհետև ես չեմ ապրել սևամորթների ստրկության համար պատերազմ հայտարարող և այդ պատերազմում պարտված, շախատաված հարավի նահանգներում, ինձ շատ տարօրինակ թվաց պանսիոնի համար վճարած իմ փողով մասամբ ապրող այս արիստոկրատների հոգեբանությունը:

Բայց ինչո՞ւ համար, տիկին, դուք այդպես...

Տիկին Ռիգզը շքողեց, որ խոսք շարունակեմ, ավելի քաղաքավարի համարեց ինձ չլսելու անքաղաքավարությունը, քան ինձ կոպիտ պատասխանելու անքաղաքավարությունը և հեռացավ:

Քիչ անց՝ մր. Ռիգզը ներս մտավ բոլորովին գունաթափ:

Տիկին Ռիգզն անմիջապես վագեց ներս:

Դժբախտաբար, հասցեի սխալ չկա, բայց իհմա գնում եմ փաստաբանի մոտ. այսօր և էք կվերջացնեմ այս զզվեցի հարցը, չեմ թույլ տա, որ մի գիշեր անգամ քնեն նրանք այս տանը իբրև մեր հարևաններ:

Ես և մր. Ռիգզը միասին դուրս եկանք տնից, ես գնացի աշխատանքի, իսկ մր. Ռիգզը՝ փաստաբանի մոտ:

Երեկոյան, երբ տուն վերադարձա, հարցը վերջնականապես լուծումն էր գտել - ոչ մի օրենք չէր կարող սևամորթի ընտանիքին դուրս հանել սեփական քնակարանից:

Ես չցանկացա ոչ մի խոսք ասել, թողեցի նրանց անսահման սգի մեջ և հեռացա իմ սենյակը ու սկսեցի կարդալ Մաղոյի «Դոկտոր Ֆառւստու»-ը:

Այդ օրից վերջ դգտավ իմ հետաքրքրությունը դեպի մր և տիկին Ռիգզը, որովհետև նրանց խոսակցությունը դարձավ անհանդուրժելի ինձ համար, միայն նախաճաշում և ընթրում էի նրանց հետ՝ առանց իմ կողմից խոսակցություն քանալու, իսկ իրենց խոսակցությունը դառնում էր այն «սարսափելի ընտանիքի» շուրջը, որ ապրում էր «հարավ տոկրատների իբրև հարևան»:

Իմ հայրը չկովեց, որ սևամորթն իր որդու հարևանը դառնա, միշտ կրկնում էր մր. Ռիգզը:

Բայց մի օր Էլ համբերությանս բաժակը լցվեց, և պատասխանեցի.

Մր. Ռիգզ, ձեր հայրը, այո, չկովեց, որպեսզի սևամորթը ձեր հարևանը դառնա, բայց նա պարտվեց, որպեսզի սևամորթը ձեր հարևանը դառնա:

Զգվեի սրախոսություն, զոռաց մր. Ռիզզը և հեռացավ սեղանից:

Ես լնքրեցի, քաշվեցի իմ սենյակը և, այդ կոպտության ի պատասխան, որոշեցի ֆինանսական կրիզիս առաջացնել մր. Ռիզզի տանը: Առավոտյան նախաճաշի չգնացի, Երեկոյան դուրսն լնքրեցի: Մյուս առավոտը մր. Ռիզզը ժպտալով մտավ սենյակս և ասաց.

Տիկինը կարծում է, որ ես ձեզ հետ կոպիտ եմ վարվել. Եթե այդպես է, ներեցեք:

Տիկինը ճիշտ է կարծում, բայց ներում եմ, պատասխանեցի:

Ուրեմն այսօր նախաճաշի կզա՞ր, հարցրեք մր. Ռիզզը:

Ոչ, պատասխանեցի, թժիշկը պատվիրեց ինձ արևելյան կերակորներ ուտել, և ես քավում եմ, որ ստիպված եմ հրաժարվել ձեր ծառայություններից: Մր. Ռիզզը հեռացավ տխուր:

3

Մի քանի օր հետո, Երեկոյան, Երբ տուն էի գալիս, իմ դոան առաջ կանգնած էր մեր սևամորթ հարևանը: Կիսալուսի մեջ նրա աչքերը փայլում էին՝ ինչպես վառվոուն լուցկին մքնում, շրթունքները կախ, հաստ և կարմիր, ատամներն սպիտակ՝ ինչպես կատարների ձյունը, իսկ սև մորթն ինձ ներշնչեք ազնվություն: Ես կանգ առա, նա Երեսը շուր տվեց, որպեսզի ինձ շմատնի չբարևելու անհարմարության, բայց ես՝

Բարև ձեզ, ասացի:

Նա անմիջապես շուր եկավ, մի պահ լոեց և հաստատ համոզվելով, որ իրեն էի քարևում, դողդողալով պատասխանեց.

Բարև ձեզ:

-- ինշպե՞ս եք, հարց տվի:

-- Ծատ լավ, վրա քերեց սևամորթը անմիջապես, սևամորթներին հատուկ անգլերեն շեշտավորությամբ! Դո՞ւ ինչպես եք:

-- Ինչպե՞ս է ձեր նոր բնակարանը, հարցորդ:

Սևամորթը, առանց իմ հարցմանը պատասխանելու, շարունակեց.

-- Դուք երևի հարավից չեք: Ոչ հարավից, և ոչ Էլ հյուսիսից պատասխանեցի, ես արևելքից եմ և նախ և առաջ մարդ եմ:

Օ՛... եղավ սևամորթի պատասխանը:

Զեզ ոչ մի վտանգ չի՝ սպառնում արդյոք բնակարանից զրկվելու, հարցորդ:

Ոչ մի վտանգ օրենքով, բայց տիկին Ռիզզը օրենքից հզոր է երևում, պատասխանեց սևամորթը:

Ինչպե՞ս:

Մի հարցնեք. երբ դուք առաջին իմ երեխաները նրանց դիաչում են «հեռացե՛ք», հեռացե՛ք, կեղտոտում եք իմ շորերը» բղավում է և անհանդուրժելի կերպարանը է ցույց տալիս:

Չպատասխանեցի:

Բարի գիշեր, մր. Բուկեր, ասացի սևամորթին և հեռացա:

Լուսամուտից ես տեսա մք. Բուկերին, որ իր կանգնած տեղում գամված մնացել էր. նրա շրթունքները դողում էին, աչքերը սիրով և գուրգուրանքով լցված, երևում էր, որ նա խորապես զգացված էր իմ վերաբերմունքից: Մի պահ դիտելուց հետո՝ ես զգացի, շոշափման պես զգացի, որ նա ցանկանում էր ինձ գրկել և համբուրեր:

Անցավ մի քանի օր, ես հանդիպեցի տիկին Բուկերին իր երկու զավակներով: Բարևեցի տիկին Բուկերին, իբր թե ուրիշ անգամ պատահած լինեի նրան:

Բարև ձեզ, պատասխանեց տիկին Բուկերը լայն բավականությամբ և առանց շփոթվելու, մինչդեռ նրա երկու սև փոքրիկները, փաթաթվելով մոր սրունքներին, գլուխները կախ, բայց սևեռուն աչքերով նայում էին ինձ՝ ինչպես ձմերուկի սև կետեր, նայում էին այն սպիտակ մարդուն, ու ժայտով բարևում էր իրենց մորը: Մոտեցա մեկին, փաղաքշանքով կմշտեցի նրա սև, ուռած և փափուկ թշերը, ապա դառնալով տիկին Բուկերին՝

Ինչ առողջ են, ասացի:

Շնորհակալ եմ, պատասխանեց տիկին Բուկերը, և առաջին անգամ ըմբռնեցի այդ բառի իսկական նշանակությունը, մի բառ, որ Ամերիկայում ամեն մարդ ամեն քայլափոխի, ամեն առիթի, ամեն մի բանի համար գործածում է:

4

Ես շուտով ծանոթացա նրանց կյանքի պատմության. մր. Բուկերի հայրն ստրուկ է եղել, ինքն ստրուկ է ծնվել, քաղաքացիական պատերազմով ազատվել է: Մր. Բուկերը 20 տարեկան կորցրել է իր հորը, իսկ ինքը զինետան մեջ կեղտեր մաքրելով դառել է զինետան տեր, փող է ավելացրել, ապա ծախել է զինետունը, տեղափոխվել մեր քաղաքը, մեր հարևան տունն է գնել և գրանվում է վերաբերուների առևտուրով:

Մի օր փոքրիկ Բուկերներից մեկին բերի իմ սենյակը, շոկոլադ տվի և ուղարկեցի տուն: Երբ դրսի դուռը փակեցի և երկու քայլ միջանցքն ուզեցի անցնել, մր. Ռիզզը ցցվեց իմ դեմք, ցասումից շվարած՝ ուզում էր մի բան ասել, բայց կակազում էր, մինչդեռ տիկին Ռիզզը, ճաշարանի շենքին կանգնած, ատամներն սպառնագին ցցած, դաժանորեն նայում էր ինձ:

Դուք... դուք... դուք անպատվում եք մեր տունը, հազիվ պատասխանեց մր. Ռիզզը:

Ինչ է պատահել, հարցրի անտաքերությամբ:

Տիկին Ռիզզը խելագարի պես ճշաց, այնքան զայրացավ նա իմ պատասխանից, որ ուզում էր դուն փայտը կծել:

Դուք անպատվում եք մեզ գարշելի սևամորթի երեխան բերելեվ իմ տունը,
բղավեց մր. Ռիգզը:

Իմ սենյակն եմ բերել, պատասխանեցի և ուզեցի հեռանալ երբ մր. Ռիգզն իմ
թևից, բռնեց անսահման զապոզությամբ:

--Դուք պետք է հեռանար իմ տնից, – շարունակեց նա:

Լավ, բռդ ամիսը վերջանա, կզնամ, – պատասխանեցի և մտա սենյակս:

5

Դեռ ամիսը չեր վերջացել: Մի երեկո, մամը 10-ի մոտ տուն եկա, մեր փողոցը
շուրջ շեկած՝ տեսա, որ մեր տան անկյանը ահավոր բազմություն էր հավաքվել,
ոստիկանները կանգնած էին և կարգ էին պահպանում: Շտապեցի: Սևամորթ
Բուկերի բնակարանն այրվում էր, հրշեցները քարութանդ էին անում շենքը,
տունն ամբողջ ճարճատում էր, բոցավառվում և փլչում, ջրի մեքենան անդադար
աշխատում էր: Չը ահավոր մի հոսանք, իբրև անդիմադրելի մի պատճե,
կանգնել էր մր. Ռիգզի և սևամորթի տան մեջտեղում և պաշտպանում էր Ռիգզի
բնակարանը:

Մր. Բուկերը, իր տիկնոջ և զավակների հետ, կանգնած էր բոցավառվող տան
դիմաց: Բոլորն էլ գիտում էին հրդեհը ահարկու և ահաբեկված աշքերով:
Վազեցի նրանց մոտ: Տիկին Բուկերն արցունքու աշքերով գրկեց ինձ և ասաց.

Դեռ չէինք ապահովագրել տունը*

Մր. Բուկերի կարմիր շրթունքները դողում էին. նրա նայվածքի մեջ մի ամբողջ
փոթորկալից ծովի մոայլաթյուն կար:

Մր. Ռիգզն է այրել իմ տունը, մր. Ռիգզն է կրակ զցել իմ բնակարանը, պետք է
օրենքը պատժի նրան, եթե ոչ՝ ես անձամբ կպատժեմ նրան:

Ոստիկանը մոտեցավ մր. Բուկերին, կանգնեց նրա դիմաց՝ ինչպես մի դաժան
կոշմար և ցածր ու հասու շեշտով ասաց.

Գիտե՞ք, որ սպառնալիքը քրեական հանցանք է համարվում:

Գիտեմ, ամեն բան գիտեմ, գիտեմ նաև, որ օրենքը միայն սև գույնն է տեսնում, պատասխանեց մը. Բուկերը:

Սո՞ւ, – սաստեց ոստիկանը, երեսը դարձրեց և մեխվեց իր տեղում:

Ես վազեցի իմ տունը, արագ բաց արի ճաշարանի դուռը, ուր մի ամսից ի վեր ու չեի դրել: Մը. Ռիզզը և տիկին Ռիզզը ահաքեկված ցատկեցին, սուրճի բաժակները թափվեցին: Ես մի պահ կանգ առա, ապա երկու քայլ մոտեցա, հայացը հառեցի հարավի այդ երկու արիստոկրատների աշքերին և համոզվեցի, որ հրդեհը նրանք էին զցել:

Մրիկանե՞ր, – գոռացի, – դուք անասուններ, զազաններ եք:

Նրանք չպատասխանեցին: Մոտեցա պատուհանին, տեսա մը. Բուկերին իր կնոջով և երկու երեխաներով, որոնք լուսավորված էին իրենց բնակարանի հրդեհի բոցերով, կուչ եկած, երեխաները լաց էին շինում իրենց մոր հետ, իսկ Բուկերը հառել էր իր աշքերը բոցավառվող բնակարանի դժոխային լեզուներին:

Մը. Բուկերի բնակարանում, բացի այրվող նյութերից, այրվում էր նաև ամերիկյան սահմանադրական օրենքը, և ես լսում էի նեզրի այրվող բնակարանի և կեղծամիտ օրենքի ճարճատյունները:

1928 թ.